

„DE GOEDE MOORDENAAR”*)

EEN BOEK OVER EENVOUDIGE MENSCHEN met primitieve naturen uit Oostelijk-Brabant. Als alle andere boeken van Antoon Coolen. Deze auteur heeft zeer duidelijk een voorkeur voor het beschrijven van het primair-menschelijke, de levenswetten, die voor ieder gelijk en onveranderlijk zijn. Hij noemt die wetten in dit boek: „Koude, honger en dorst, de liefde die verbindt en vruchtbaar is, de haat die ontkracht, het instinct van zelfbehoud en verweer en alles, wat uit de ondoorgroendelijke ziel opwelt aan duisterheid en teederheid.”

Die voorliefde van den schrijver voor het instinctieve leven in den mensch, zijn liefde voor de ruwe, maar brave peelwerkers (in wier leven hij thuis is, als één van hen) en tenslotte zijn groote werkkraft en zeer bijzonder talent waren oorzaak, dat in ongeveer zes jaar niet minder dan ook zes „peelromans” van zijn hand het licht zagen. De meest bekende zijn wel: „Kinderen van ons volk” (waarvan over eenigen tijd wellicht een vervolg zal verschijnen), „Het donkere licht,” (bekroond door de Maatschappij van Nederl. Letterkunde,) en „Peelwerkers.” „De goede moordenaar” verschilt van deze boeken vooral hierdoor, dat het meer dan één van de andere in zijn constructie een roman is geworden.

Coolens menschentypen zijn groote, naieve kinderen, intuïtief in leven en handelen. Zij laten het raadselachtige leven over zich komen, zooals het komt, onbewust van zijn vele gevaren; beschermd alleen door een traditie van eeuwen en hun instinct tot zelfbehoud, dat hen echter in kritieke momenten funest wordt, doordat het hen onweerstaanbaar voortdrijft tot hun onberedeneerde daden. Totdat ze plotseling verbaasd ontdekken, in welk een ellende ze zijn gebracht. En die dan alle omstandigheden aanvaarden met de kinderlijke berusting van de heel eenvoudigen, die ver zijn van de verwaande gedachte, dat zij zelf hun leven zouden kunnen beheerschen. Maar die vaak wel nameloos ongelukkig moeten zijn, overgeleverd aan de duistere driften van hun hart, waarin geen straaltje is doorgedrongen van het groote, hemelsche licht, dat de donkerste levens reddend kan. De kerk (althans in dit boek!) gaat met haar invloed niet verder dan tot den buitenkant en de uiterlijke vormen.

Zoo alleen kon de goede (goedige) Nol Bonk, de lompe, zwijgende lobbies, die dag aan dag den klot voer uit de peel naar het dorp, komen tot den moord op den ouden Pietje Pinksteren, toen die hem betrapte op diefstal van wat kleingeld in het huis van hun beider buurvrouw Marjanneke den Schilder. Waarom stal de Bonk? Hij had het geld niet nodig. Hij wist het zeker zelf niet goed. En waarom vermoordde hij dat oude Pietje, dat brave weduwmannetje? Hij voelt tijdens den moord niet anders, dan dat het vandaag een vreemde dag is. Het broodmes uit de tafella groeit, als Pietje dreigt met den veldwachter en het kotje, „het groeit in zijnen vorm toe eenen ontzaggelijken dwang.” En Nol Bonk gehoorzaamt zonder eenige geestelijke rem, al voelt hij zich ook „ziek van de diepe donkere smart.”

Dat is de oermensch, alleen bedacht op oogenblikkelijk zelfbehoud. Vooral in de haast gruwelijk-suggestieve beschrijving van dezen moord toont Coolen, hoe diep hij in de geheimen van het natuurlijk hart weet door te dringen.

*) Uitgave Nijgh en Van Ditmars Uitg. Mij., Rotterdam.

Antoon Coolen

Nu komt Nol Bonk toch in 't kotje en vandaar in de strafgevangenis te Leeuwarden. En zijn wat achterlijke vrouw, Hanneke, wordt in haar eenzaamheid het slachtoffer van een gewetenloozen bruit. Haar huwelijk met Nol is kinderloos gebleven. Nu wordt ze moeder. Nu heeft ze dubbele schande. Maar: „Onzen Nol, da is zóónen goeien mensch. Hij zal er hendig blij mee zijn,” zegt Hanneke.

Vaak zit ze te schreeuwen en te bidden bij de wieg. De vlegels uit het dorp steenigen haar vensterluiken; steenen en scheldwoorden en vermaningen ontnemen haar alle rust. Als dan ook nog de armmeester haar de huur opzegt, is er maar één, die zich over het ongelukkige vrouwtje ontfermt! De kluizenaar, de ruwe, schuwe zonderling, die ver buiten het dorp, in het bosch, zijn hut heeft gebouwd. Hij neemt Hanneke en haar kind bij zich in huis. Daar trekt ook de Bonk bij in, als hij wegens voorbeeldig gedrag vervroegd wordt ontslagen. Hij beschouwt het kind als het zijne. Samen met den kluizenaar vent hij nu klot uit de peel langs de huizen. Hij krijgt veel klanten, want hij zegt overal: „Als ik het nog 'es doe, dan krijgen ze me nie meer te pakken, zooveel heb ik gindswijd wel geleerd.” De menschen zijn voorzichtig en koopen uit angst.

En dan weer dat vreemde. Er ontstaat een duistere naijver tusschen deze twee onbehouwen natuurmenschen: den kluizenaar en den Bonk. Als ze 's avonds terugkomen langs den eenzamen spoordijk uit de peel, laten ze de kar met het paard vooruitgaan. Als het vacantie is, zit het jongske dan voor den klot boven de wielen.

De mannen, achter de kar, stoeien samen. Eerst nog schijnbaar vriendschappelijk, dan met stompen en schoppen. „Dat doen ze van klaarlouter gekkigheid; in de verte trekt traag voor den hemel de kar, nou moeten ze nog vinnig aanloopen om het paard in te halen.”

Op zoo'n avond komt de Bonk bijna voor de tweede maal tot een moord. Het is alleen aan het krachtige lichaam van den kluzenaar te danken, dat hij niet dood is, als de Bonk zijn hals een poos heeft omklemd en zijn hoofd in de veenwijk onder water geduwd heeft. Onopzettelijk zijn ze echter beiden moordenaars geworden. In het wagenspoor vinden ze een kinderlijkje. Hanneke's zontje is van de klotkar gestort onder de wielen.

Na de begrafenis krijgt de Bonk zijn zin. De kluzenaar verkoopt hem het huis en het paard en trekt weg, de eenzaamheid in.

De verhaaltrant in „De goede moordenaar” is een zeer verfijnde vorm van de onbewust-geraffineerde wijze, waarop het volk weet te vertellen: rustig en eenvoudig, maar boeiend en recht op den man af; soms met een fijnen humor; bovenal eerlijk, zonder overbodige franje of schoonen omhaal van woorden. Zoo is dit een schoon en sterk boek geworden, van groote intimiteit, die nog versterkt wordt door het mooie Brabantsche dialect. In kracht van uitbeelding en natuurbeschrijving kunnen slechts weinig boeken zich met dezen roman meten. Een eigenaardigheid (van alle boeken van Coolen) is nog, dat elke politieke tendenz ontbreekt.

Een Christelijk boek is „De goede moordenaar”

intusschen niet. Wel een boek, waaruit *volwassen* Christenen veel kunnen genieten en waardoor ze sommige eenvoudige volksmensen beter zullen leeren begrijpen. Aan jongeren kan men het m. i. in géén geval ter lezing geven.

— — — — —
Tenslotte moge een kort fragment uit het boek dienen, om van den sterken, plastischen stijl van dezen kunstenaar eenig idee te geven.

(Den tweeden avond na Nolleke's dood zijn de kinderen uit de buurt bij Hanneke in huis gekomen voor het kronen.)

„De keinder knipten in het lamplicht het strooisel, ze maakten mee breinaalden de blauw rozen van vloei-papier, ze hadden een mandje vol zilverstrooisel en maakten het palmkruis. Zoo worden onze kinderen begraven, in zijn witte kleetje mee den krans van blauw rozen rond zijn bruin dicht haar en mee zijn vleugels van zilver in de schoone lichte vlucht van zijn dood is Hanneke d'r jongske, van waar het kwam en hoe het was, als ieder alderliefste kind van moeders aangedaan.

Wat had het kind, wat had dit kind kunnen worden als 't groot gegroeid was? Nu is dit einde als een vrede mee stilte en bloemen gekomen en het vervult Hanneke d'r hart boordevol, daar kan ze niks in zeggen. Nu ze zachtjes schreúwt om het kind, schreúwt ze misschien wel om d'r eigen, het kan het stil wit gezicht van een kind zijn in zijn maagdelijken dood, dat het hart doet stokken in het dieper gezicht van wat zoo kwaad en ontredderd en naar de donkere kanten verschoven ligt. . . .”

ANNE DE VRIES

Naar een teekening van Guido Richter

DUINLANDSCHAP